

IZVORNI NAUČNI ČLANAK

Prof. dr dr h.c. mult. Vojin Dimitrijević*

VIDEO-NADZOR U JAVNOM I PRIVATNOM PROSTORU

Apstrakt: U novije vreme se, naročito u gradovima razvijenih zemalja, sve više koriste sistemi kamera sa zatvorenim krugom radi osmatranja i beleženja zbivanja u javnom prostoru. Opažanja koja se pri tom stiču i snimci koji tako nastaju mogu se koristiti u različite svrhe, ali se prvenstveno opravdavaju prevencijom kriminala i borbom protiv izvršilaca krivičnih dela. Ovakva vrsta nadzora vrši se i u privatnom prostoru sa sličnim opravdanjem. Okolnost da je čovek pod sve jačom prismotrom i da rezultati prismotre ne mogu da se koriste u neočekivane svrhe pokreće pitanje zaštite prava na privatni i porodični život zagarantovanog članom 17. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i članom 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ovakve mere predstavljaju ograničenje, koje je doduše dopušteno, pod uslovima predviđenim u ovim instrumentima. Kao i sva ograničenja ljudskih prava, ono mora da bude legalno, tj. propisano zakonom, i legitimno, tj. potrebno radi zaštite nekih opštih interesa u demokratskom društvu. Ispostavlja se da je privatna sfera šira od prostora ograničenog domom i radnim mestom, te da čovek svoju privatnost zadržava i kada se kreće javnim prostorom. Potvrda za ovakve tvrdnje može se naći u presudama nacionalnih sudova i odlukama međunarodnih tela za zaštitu ljudskih prava. Operater video-nadzora koji ga koristi u privatnom prostoru ne može biti slobodan da registruje snimke koji se odnose na druga privatna lica samo zato što su se našla u prostoru koji njemu pripada, već za to mora da pribavi saglasnost, koja se ne može u svakom slučaju pretpostaviti samo boravkom u privatnom prostoru. Pored pravnih pitanja, video-nadzor pokreće i šira društvena pitanja kao što je strahovanje da će ljudi koji su svesni neprekidnog nadziranja osećati strepnju i nelagodu kakve su već opisali autori antiutopija.

Gljučne reči: Ljudska prava, video-nadzor, privatnost, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Evropska konvencija o ljudskim pravima, Evropski sud za ljudska prava, Komitet UN za ljudska prava.

Video-nadzorom se naziva sistem optičke kontrole i nadziranja putem kamera koji mogu da postave i koriste javne vlasti i privatna lica. Ovaj se sistem obično sastoji od izvesnog broja kamera povezanih u zatvoren

* Redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu

krug. Zabeleženi prizori šalju se u središnji televizijski monitor, gde se posmatraju ili snimaju. Kamere su često povezane s kontrolnom prostorijom u kojoj operateri nadgledaju izvestan broj televizijskih ekrana. Ovakav sistem po pravilu iziskuje učešće živog bića koje će ga kontrolisati i osmatrati slike ili ih snimati.

U poređenju s čulnim osmatranjem, video-nadzor je efikasniji. Tehnološki napredak doveo je dotle da se može posmatrati noću, da se slike mogu uveličavati i smanjivati, da se može obraćati pažnja na posebne scene i na utiske koji bi izmakli golom ljudskom oku. Usavršeni sistem može da opazi pojedinosti kao što su razni dodaci ljudskoj fizionomiji, a može i da bude podešen da prepoznaje lica i glasove. S obzirom na to da događaj obično snima više kamera, od kojih svaku može da koristi poseban posmatrač, lično opažanje se višestruko uvećava.

Javni prostor je prostor kome u načelu svako može slobodno da pristupi, u svako vreme i pod svim uslovima. Takav prostor je u nadležnosti vlasti, koje na njemu mogu da deluju, u prvom redu radi zaštite javnog reda, mira i bezbednosti. Privatni prostor je mesto kome u načelu ne može svako da pristupi bez saglasnosti vlasnika. U odnosu na javni prostor, javna vlast ima mnogo veća ovlašćenja. Privatnom prostoru ona može pristupiti ako to zakon izričito nalaže ili dozvoljava. On je zaštićen čovekovim pravom na privatnost, odnosno na zaštitu njegovog doma i porodice.

Video-nadzorom nad javnim prostorom se najčešće bave javne vlasti radi održavanja javnog reda i bezbednosti. Međutim, nadzor nad javnim prostorom ne može se strogo ograničiti na taj prostor i može da zahvati i prostor pokriven pravom na privatnost. Takav nadzor nad privatnim prostorom najčešće ne dovodi u pitanje pravo na privatnost nadziranih jer se odnosi na prostore gde je nadzor iz različitih razloga opravdan.

Privatna sfera je vezana za intiman deo ljudske ličnosti. Zaštita privatne sfere uključuje pravo svakoga da ne bude podložan samovoljnom mešanju državnih organa, medija, javnih institucija i pojedinaca.

Privatni život obuhvata širok prostor koji nije lako definisati. On nije vezan samo za uži krug u kome se odvija najintimniji, najličniji deo čovekovog postojanja. Ova sfera uključuje i pravo čoveka da uspostavlja i neguje odnose s drugim ljudskim bićima, naročito na emocionalnom polju, radi razvijanja svoje ličnosti. Ova sfera takođe pokriva fizički i moralni integritet ličnosti, uključujući tu i njen seksualni život.¹ Koliko je širok

1 „Privatni život je širok pojam koji nije podložan iscrpnom definisanju. Ovaj sud je već zaključivao da u njega spadaju elementi kao što je rodna identifikacija, ime i seksualna orijentacija i seksualni život i da su to važni delovi lične sfere koje štiti član 8 (Evropske konvencije o ljudskim pravima).“ Presuda Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *P. G. i J. H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 25. septembra 2001. <http://cmiskp.echr.coe>.

pojam privatne sfere povezane sa zbivanjima na javnom mestu pokazuje i jedan odeljak presude Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *P. G. i J. H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*:

„Postoje razni elementi koji su važni za razmatranje pitanja da li se mere primenjene van nečijeg doma ili privatnog prostora tiču nečijeg privatnog života. Pošto postoje prilike kada ljudi svesno i namerno preduzimaju radnje koje se snimaju i saopštavaju na javni način, ili to može da se dogodi, razumno očekivanje svakog čoveka da sačuva privatnost može da bude važan, mada ne i odlučujući, činilac. Lice koje hoda ulicom neizbežno će biti vidljivo za svakog drugog prolaznika. Snimanje tehnološkim sredstvima iste takve javne scene (na primer, kada to čini stražar koji scenu posmatra putem televizije zatvorenog kruga) slične je prirode. Međutim, pitanja u vezi sa zaštitom privatnog života mogu nastati onda kada se stvore sistematski i trajni zapisi u javnom domenu.“²

Video-nadzor je sve rasprostranjeniji u gradskim područjima u celom svetu, a posebno u Evropi i Severnoj Americi. Tvrdi se, štaviše, da u središnjim gradskim delovima ima vrlo malo javnih mesta na kojima čovek može da se kreće neopažen, s tim što snimci njegovog ponašanja mogu da se zabeleže, trajno čuvaju, upotrebe u zakonite svrhe – ali i zloupotrebe. To se može desiti i kada se čovek kreće prostorom koji se smatra privatnim i koji vlasnik ili zakoniti korisnik tog prostora nadzire u zakonite i moralne svrhe (banke, kockarnice, velike prodavnice, biblioteke) radi zaštite svojih zakonitih interesa, ali i u okolnostima koje pojedincu narušavaju pravo na privatnost.

Ova srazmerno nova praksa već je dovela do slučajeva kada se smatra da su ljudska prava ozbiljno povređena i do proširenog straha od potpune i nečovečne kontrole i ograničavanja spontanosti ispoljavanja misli i emocija.

[int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbk&action=html&highlight=P.G.%20%7C%20J.H.%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=61611540&skin=hudoc-en](http://tkp197/view.asp?item=1&portal=hbk&action=html&highlight=P.G.%20%7C%20J.H.%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=61611540&skin=hudoc-en). Vidi i slučaj *X protiv Islanda*, Evropska komisija za ljudska prava, odluka iz 1976, 5 *European Commission of Human Rights*, st. 86–87, kao i presudu Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Klass i drugi protiv SR Nemačke*, od 6. septembra 1988. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbk&action=html&highlight=Klass%20%7C%20Germany&sessionid=61611540&skin=hudoc-en>

Prava na privatni život tiču se i odluke u predmetima *B. protiv Francuske*, presuda od 25. marta 1992, Series A no. 232-C; *Burghartz protiv Švajcarske*, presuda od 22. februara 1994, Series A no. 280-B.; *Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 22. oktobra 1981, Series A. no. 45; *Laskey, Jaggard i Brown protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 19. februara 1997, *Reports 1997–1* i *Friedl protiv Austrije*, presuda od 31. januara 1995, Series A no. 305-B.

2 Presuda od 6. februara 2001, str. 56.

Odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim pravima koje se mogu primeniti na ovu oblast i koje obavezuju sve članice Saveta Evrope nalaze se u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (EKLJP) i Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (PGP). Međutim, u nastojanju da se u ovim ugovorima nađe uputstvo o tome kako da se reguliše upotreba uređaja koji su u mogućnosti da nadziru ponašanje ljudi na javnim i privatnim mestima na način kojim će se štiti ljudska prava, a pre svega pravo na privatnost, moraju se imati u vidu još dve okolnosti. Prva se odnosi na praktično društveno i moralno dejstvo naglog razvoja mogućnosti i naglog usavršavanja opreme za nadzor, što iziskuje novi pristup zaštiti pogođenih prava i kreativnu promenu pravnih tekstova koji se, po rečima Evropskog suda za ljudska prava, moraju tumačiti kao „živi instrumenti.“ Drugo relevantno iskustvo povezano je sa zakonodavnim i upravnim pokušajima raznih država da se pojedinačno pozabave ovim problemom, što je dovelo do stvaranja važnog korpusa uporednog prava, koji za uzvrat može da utiče na međunarodno pravo, putem izvora kakvi su običajna pravila ili „opšta pravna načela koja priznaju civilizovani narodi“.³

Član 17. PGP glasi:

1. Niko neće biti izložen proizvoljnom ili nezakonitom mešanju u *privatni život, porodicu, stan ili prepisku*, niti protivzakonitim napadima na čast i ugled.
2. Svako ima pravo na *zakonsku zaštitu* od takvog mešanja ili napada.⁴

Član 8. EKLJP glasi:

1. Svako ima pravo na poštovanje svog *privatnog i porodičnog života, doma i prepiske*.
2. *Javne vlasti neće se mešati u vršenje* ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom, neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili *radi zaštite prava i sloboda drugih*.⁵

Privatni život se štiti i ostvarivanjem drugih ljudskih prava, kao što su, na primer, sloboda misli, savesti i veroispovesti, zagarantovana članom 18. PGP ili članom 9. EKLJP.

Uglavnom se smatra da je pravo na privatnost ljudsko pravo koje je najviše pogođeno „nadzorom“ ili „prisluškivanjem“, tj. otvorenim ili tajnim prikupljanjem tekstualnih zapisa, slika, podataka i obaveštenja o lju-

3 Član 38, 1, b i c. Statuta Međunarodnog suda pravde.

4 *Kurziv naš.*

5 *Kurziv naš.*

dima. Kao što se vidi iz navedenih tekstova, privatnost je skup vrednosti vezanih za ličnost i za njeno neposredno (intimno) ljudsko i materijalno okruženje. Drugim rečima, ljudsko biće ima pravo da bude ostavljeno na miru i slobodno u opštenju s drugim ljudskim bićima, njemu najbližim, i u prostoru koji predstavlja fizičko produženje njihovih ličnosti.

Slučaj jednog britanskog državljanina koji je dospao pred Evropski sud za ljudska prava pokazao je kakve sve (možda do tada neslućene) posledice mogu da imaju video-nadzor na javnom mestu i načini njegove upotrebe i zloupotrebe.⁶

Podnosilac predstave Redžinald Pek (*Reginald Peck*), jedne je noći, pod uticajem depresije izazvane teškim stanjem u porodici, izišao u centar grada u kome živi, ponevši kuhinjski nož i pokušao njime da izvrši samoubistvo. Nije bio svestan da ga snima kamera koju su tamo postavile gradske vlasti. Rukovalac nadzorom opazio je Peka i shvatio njegovu nameru, pa je pozvao policiju, koja je izašla na lice mesta, pružila Peku medicinsku pomoć i privela ga. Ovaj događaj nije imao neposredne posledice jer protiv Peka nije poveljen nikakav postupak. Međutim, dva meseca kasnije, lokalne vlasti su u biltenu koji je trebalo da ukaže na prednosti video-nadzora objavile dve Pekove fotografije sačinjene po snimku koji je zabeležila kamera. Ubrzo su te fotografije objavljene u lokalnim listovima, pa su ih emitovale lokalne televizijske stanice, da bi konačno snimak dopro i na program nacionalne televizije BBC, koji je moglo da vidi više od devet miliona ljudi. Pekov lik nije bio maskiran, ili je to učinjeno traljavo, pa su ga mnogi prepoznali i zbog toga je pretrpeo neprijatne posledice.

Ne dobivši zadovoljenje pred britanskim sudovima, Pek se obratio Evropskom sudu za ljudska prava, koji je zaključio da su se britanske vlasti „ozbiljno umešale u Pekovo pravo na poštovanje svog ličnog i porodičnog života i time prekršile član 8. EKLJP, konstatujući istovremeno da je povređen i njen član 13. zato što Pek nije raspolagao delotvornim pravnim lekom pred britanskim organima. Sud je posmatrao ovaj slučaj u svetlu dopuštenih ograničenja prava na zaštitu privatnog i porodičnog života i ustanovio da je mešanje u Pekov privatni život bilo legalno, jer je bilo u skladu sa zakonom, i legitimno, jer se moglo pravdati zaštitom javne bezbednosti, sprečavanjem nereda i kriminala i zaštitom prava drugih lica. Povreda Konvencije je po Sudu bila u tome što je intervencija u Pekovo pravo bila nesrazmerna i neopravdana. Naime, Pek nije bio ni optužen ni osuđen za neko krivično delo, vlasti su mogle da stupe s njim u kontakt i od njega eventualno pribave odobrenje za objavljivanje snimka ili bar da se postaraju da njegov lik bude potpuno zamaskiran.

6 *Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 44647/98, presuda od 28. juna 2003. Opširan prikaz ovog slučaja dat je u knjizi Filipa Liča (*Philip Leach*) *Obračanje Evropskom sudu za ljudska prava*, Beograd, Beogradski centar za ljudska prava – Misija OEBS, 2007, str. 474–478; 638–701. Lič je zastupao podnosioca predstave pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Verovatno svesna neprekidnog razvoja i menjanja međuljudskih odnosa u različitim kulturama i neslućenih mogućnosti nadziranja i kontrolisanja, međunarodna tela za zaštitu ljudskih prava oklevala su da jasno definišu pravo na privatnost. Dobar primer može se naći u presudi Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Niemietz protiv Nemačke* (1992):

„Postupalo bi se i suviše restriktivno kada bi se pojam ograničio na ‘unutrašnji krug’ u kome individua može da živi svojim sopstvenim ličnim životom kako hoće i da iz njega u potpunosti isključi spoljni svet koji ne spada u taj krug. Poštovanje privatnog života takođe mora da u izvesnoj meri obuhvati pravo na uspostavljanje i razvijanje odnosa s drugim ljudskim bićima. Uz to, izgleda da ne postoji nikakav principijelni razlog zbog koga ovakvo shvatanje ‘privatnog života’ treba da isključi aktivnosti profesionalne ili poslovne prirode jer, na kraju krajeva, tokom svog radnog života većina ljudi stiže važnu, ako ne i najveću, priliku da razvije odnose sa spoljnim svetom.“⁷

Bez obzira na sve to, mora se pretpostaviti da se zaštita skupa prava obuhvaćenih pojmom privatnosti nalazi na visokom mestu među vrednostima koje štiti sadašnji evropski sistem za zaštitu ljudskih prava. O tome svedoči bojazan da se moderna društva ne razviju u sisteme totalne kontrole i bezličnosti, oličena u antiutopijskim fantazijama Jevgenija Zamjatina (*Mi*) i Džordža Orvela (George Orwell – 1984) i uviđanja i tumačenja Mišela Fukoa (Michel Foucault – *Panopticism*).

Najbolji pristup ovom pitanju je onaj koji shvata privatnost kao vrednost, odraženu u nekim pravima, koja se može podvrći intervenciji ili ograničiti u skladu s opštim i posebnim načelima i pravima koja važe za ograničenje ljudskih prava. Samo jezgro privatnosti, bitno za ljudsku ličnost, autonomiju i razvoj može se štaviše smatrati apsolutno zaštićenim.⁸

Prema jezgrovitom tekstu člana 17. PGP, mogućnost mešanja u uživanje prava na privatnost podrazumeva se u odredbi da intervencija ne sme biti „samovoljna ili nezakonita“. Prema članu 8. stav 2, *mešanje u uživanje ovog prava prihvatljivo je ako je zakonito* (u skladu sa zakonom), legitimno i proporcionalno („neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili *radi zaštite prava i sloboda drugih*“). U

7 Presuda od 16. decembra 1992, *Series A No. 251–B*, 16 EHRR 94, str. 33. Neki autori čak smatraju da je termin „privatnost“ beskoristan i besmislen, vidi npr. R. Wacks, *The Protection of Privacy*, London, Sweet&Maxwell, 1980, str. 10. i dalje.

8 Ustavni sud SR Nemačke povezo je nadzor s ustavnim pravom ljudi da slobodno razvijaju svoju ličnost. Sud je razvio teoriju o tri sloja intimnosti i privatnosti: intimnoj sferi, osnovnoj privatnoj sferi i individualnoj sferi. Prva je apsolutno zaštićena, dok se druge dve mogu ograničiti u javnom interesu i uz poštovanje pravila proporcionalnosti (*BVerfGE* 34, 238, 247). Vidi M. L. Gras, *The Legal Regulation of CCTV in Europe*, *Surveillance & Society* 2 (2–3), 2004, str. 219.

stvari, nema bitnih razlika između ova dva teksta. Da ne bi bili samovoljni i nezakoniti, restriktivno pravilo ili mera moraju da budu predviđeni ili bar dozvoljeni zakonom i da služe legitimnom društvenom cilju.⁹

Sledi pitanje da li se pravila o ograničavanju prava na privatnost odnose samo na države, tj. na „javnu vlast.“ Da li je samo država, odnosno potpisnica odgovarajućeg međunarodnog ugovora, obavezna da poštuje odgovarajuće odredbe kojima se štiti privatnost i da interveniše samo u okvirima naznačenim tim ugovorom, ili je dužna da sprečava privatna lica i nedržavne aktere da ugrožavaju pravo individue na privatnost? U članu 17. PGP nema ničega što bi podrazumevalo da se zabrana mešanja odnosi samo na državnu vlast. Stav 1. tog člana bezličan je, a zakonska zaštita od „mešanja ili napada“ podrazumeva pravo žrtve da se osloni na zaštitu zakona (tj. na državu). Država koja ne pruža zaštitu od samovoljnog i nezakonitog mešanja prekršiće svoje obaveze u oblasti ljudskih prava, bez obzira na to da li mešanje u privatni život potiče od njenih organa ili privatnih lica.

Formulacija člana 8. EKLJP je drugačija. Njegov se stav 2. odnosi samo na javne vlasti, tako da može da izgleda da se uslovi za dopuštena ograničenja tiču samo njih. Međutim, ograničenja su takođe moguća i legitimna ako su usmerena na zaštitu prava i sloboda drugih. Tačno je da bi doslovno tumačenje moglo da dovede do zaključka da prava i slobode drugih mogu da posluže kao opravdanje za mešanje u prava nosioca prava na privatnost, a ne da deluju u njegovu korist, tj. da štite njegovu pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske. Ovakav zaključak bi bio očigledno apsurdan kada se ima u vidu dužnost države da preduzima pozitivne mere radi zaštite zajemčenih ljudskih prava.

Osnovna dužnost države i javnih vlasti po članu 8. sastoji se u tome da se uzdržavaju od mešanja u prava pojedinca da se poštuje njegov privatni život. Međutim, država treba da preduzima pozitivne korake da obezbedi i zaštitu uživanje prava po članu 8. stav 1. U „staroj“ presudi u slučaju Marks (*Marckx*), Evropski sud za ljudska prava našao je da je

„...svrha ovog člana ‘u suštini’ zaštita pojedinca od samovoljnog mešanja od strane javne vlasti. Pa ipak, ovaj član ne obavezuje samo državu da se uzdrži od takvog mešanja: pored ove primarne negativne obaveze mogu postojati pozitivne dužnosti sadržane u efikasnom ‘poštovanju’ porodičnog života.“¹⁰

9 Prema Komitetu za ljudska prava, „samovolja prema članu 17 (PGP) nije ograničena samo na proceduralnu samovolju već se prostire i na opravdanost mešanja u prava ličnosti prema članu 17. i njegovu saglasnost sa svrhom, ciljevima i namerama Pakta“, konstatcija u slučaju *Canepa protiv Kanade*, No. 558/1993, str. 11.

10 *Marckx v. Belgium*, presuda od 13. jula 1979, *Series A, br. 31 (1979–80)*, 2 *E.H.R.R.* 330, para. 31.

Prema tome, država nije samo obavezna da se uzdrži od nezakonitog mešanja u privatnost individue već i da sprečava druge da to čine. Moglo bi se tvrditi da većina situacija koje opravdavaju mešanje prema članu 8. EKLJP zavisi od šireg javnog interesa, a ne od prava drugih osoba koje žele da se obaveste o stvarima koje spadaju u privatnu sferu nekog drugog lica. Na primer, zašto bi nekom pojedincu ili nekoj privatnoj agenciji bilo dozvoljeno da prisluškuje ili da postavi TV kameru zatvorenog kruga da bi štitio „nacionalnu bezbednost ili ekonomsku dobrobit zemlje“?

Pretpostavlja se da glavninu nadzora nad javnim mestima vrše državne ustanove uglavnom radi sprečavanja (i kažnjavanja) kriminalne delatnosti i nereda. Međutim, kako smo videli, ličnost zadržava izvesnu meru privatnosti i na javnom mestu. Pre svega, opravdanje da privatni operater nadzire javno mesto mnogo je slabije od razloga koje imaju javne vlasti s obzirom na to da je opseg vrednosti i interesa koje one imaju da štite mnogo širi.

Prosečno privatno lice moglo bi da ima interes da invazivno nadzire javno mesto samo da bi učestvovalo u sprečavanju nereda pri izvršenju krivičnog dela ili da bi zaštitilo neka od svojih prava. Načelo proporcionalnosti onda zahteva da javno mesto bude vrlo blisko privatnom prostoru koje to lice želi da zaštititi. Onda ono nije podvrgnuto svim ograničenjima i rezervama koje imaju javne vlasti, kao što je, na primer, vođenje zapisnika, čuvanje, overavanje itd. Teškoće stvarno iskrsavaju kada se nadzor prenosi (delegira) na privatne kompanije jer tada nastaju vrlo osetljive situacije, slične drugim situacijama kada se javna vlast delegira na privatna lica, kao što su privatni zatvori, bezbednosni i vojni uređaju itd. Država onda mora da zadrži svu odgovornost za delatnost privatnih agencija angažovanih da obavljaju takve poslove.

Između najuže sfere stana i radnog mesta neke osobe, kao i prostora gde se ona i njena porodica okupljaju u opravdanoj nadi da sačuvaju privatnost, postoji sfera koja se sastoji od mesta koja su u privatnom vlasništvu, zakupu ili najmu na koja šira publika ima legitiman pristup i gde njeni pripadnici očekuju izvesnu meru privatnosti. Negde je nadzor nad takvim mestima, kao što su npr. robne kuće, benzinske stanice, banke, kockarnice itd., opšte pravilo, a ponekad je i obaveza (npr. radi sprečavanja terorizma i ozbiljnog kriminala). U današnje vreme ne postoji način da se izbegne ova vrsta nadzora – može se samo očekivati da se ovakva praksa proširi na sve zemlje.

Privatni nadzor na tim privatnim ili poluprivatnim mestima ne može se razumno sprečiti ili u potpunosti zabraniti. Rešenje se nalazi u strožem i preciznijem regulisanju od strane države putem odgovarajućeg zakonodavstva i upravne i sudske kontrole. Oprema za prisluškivanje ili kontrolu

mora da bude licencirana i prilagođena ovakvom poslu. Operateri i analitičari zabeleženog materijala moraju da budu dobro obučeni i slobodni od predrasuda (naročito od rasnih stereotipa). Nikakvi zapisi ne bi se smeli čuvati, sem kada je to neophodno potrebno, pa i tada samo na određeno vreme. Publika mora biti na zadovoljavajući način obavještena o prisustvu kamera zatvorenog kruga i druge slične opreme.

Međutim, ovakve razumne sugestije ne rešavaju i ona pitanja koja se po pravilu ne pokreću u raspravama o nadzoru. Jedno od njih je „porazan efekat“ (*chilling effect*) svesti o tome da čoveka neprekidno posmatra Veliki brat, koja na traumatičan način ograničava slobodu nečijeg ponašanja i izražavanja.¹¹ Ovo neprijatno i frustrirajuće saznanje o tome da je čovek pod prismotrom i podložan ograničenjima postoji i onda kada su kamere lažne i kada iza obavještenja o njihovom prisustvu zapravo i nema stvarnog nadzora.

Drugo pitanje vezano je za postojanje saglasnosti. Na mestima koja nisu nesporno javna – ne samo u smislu materijalnog prostora već i u društvenom kontekstu – postoji tendencija da se prisustvo eksplicitnog znaka da je prostor pod prismotrom protumači kao predlog prisutnima da se time što stupaju u taj prostor prećutno saglase da budu pod nadzorom. Međutim, ako se saglasnost shvati kao slobodno izražena volja, ova konstrukcija ne zadovoljava u potpunosti. Postoje situacije gde posetilac nema izbora do da se „saglasni“ jer mu inače ne bi bio dozvoljen pristup nekoj usluzi. To bi konačno dovelo dotle da se uživanje prava na privatnost svede na vrlo, vrlo uzak privatni prostor.

VIDEO SURVEILLANCE IN PUBLIC AND PRIVATE SPACE

Vojin Dimitrijević

SUMMARY

Video surveillance is observation by human senses of someone else's behaviour, transmitted by closed circuit television (CCTV). It can be an intrusion into a person's privacy. If the observation is recorded and can be repeatedly seen, heard and analysed, the human rights of the person observed are more likely to be affected.

A public place is an area which can be accessed by the general public freely and indiscriminately. A private place is a place where the number

11 Ovo pitanje je pred Evropskom komisijom za ljudska prava 1996. pokrenuo Pjer Erbek (*Pierre Herbeq*) u ime Belgijske lige za ljudska prava. Njegova predstavka odbačena je kao neprihvatljiva. (*Herbeq v. Belgium*, rešenje od 14. januara 1998, predstavka br. 32200/96, 92 D.R. 92).

of present is limited by law or by circumstances. The private sphere protected by the international human rights treaties – Art. 8 of the European Convention on Human Rights (ECHR) and Art. 17 of the Covenant on Civil and Political Rights (CCPR), covers the intimate aspects of a human being's personality and implies the right of everyone to be protected against unwarranted intrusion by government agencies, the media, or other institutions or individuals. Probably the most germane to the subject is the judgement of the European Court of Human Rights in *Peck v. United Kingdom*. The Court found that the disclosure by the local authorities of the CCTV footage constituted a serious interference with the applicant's right to respect for his private life.

Surveillance in public places has therefore to be seen as the result of a restriction of the right to the respect for private life. Consequently it must conform to the requirements of Art. 8 para. 2 of ECHR or, according to the ensemble of CCPR, be shown to be „lawful“ and not „arbitrary“ and be legal, legitimate and socially necessary.

Video surveillance in public places can serve some of the purposes enumerated in international treaties and can be necessary in a democratic society. It still has to be very clearly regulated by law as a restriction of the right to privacy, which should take account of the specific problems related to the protection of that right in public places.